

Alþjóðlegt bóknúmer - ISBN

Alþjóðlegt bóknúmer (International Standard Book Number (ISBN)) er staðall frá alþjóðlegu staðlastofnuninni (International Standards Organisation (ISO)). Hvert númer er einstakt og er megingiltgangur alþjóðlega bóknúmerakerfisins að greina hvert rit sem best frá öðrum. Með samræmdri tölumerkingu rita skapast möguleikar á aukinni notkun tölva, jafnt hjá bókaútgáfum, bóksölum og bókasöfnum. Hægt er að gera bóknúmer læsileg á vélrænan hátt með því að gera úr þeim strikamerki með forskeytinu 978. Útgefendur þurfa ekki að sækja um leyfi til Viðskiptaráðs Íslands um notkun strikamerkja. Þetta gildir þó aðeins um gögn sem reglur um úthlutun ISBN-númera ná til. Ef útgefandi hefur önnur gögn á söluskrá sinni verður hann að merkja þau á annan hátt.

Notkun á alþjóðlegum bóknúmerum er stjórnað af alþjóðlegri stofnun í London, International ISBN Agency/EDItEUR. ISBN-númerakerfið á uppruna sinn að rekja til Englands þar sem tekið var upp staðalmerkjakerfi fyrir bækur (SBN) árið 1967. Kerfið reyndist hafa slíka kosti að það náði fljótlega alþjóðlegri útbreiðslu og árið 1970 var fyrsti alþjóðlegi ISBN-staðallinn (ISO 2108) gefinn út. Ríkisbókasafnið í Berlín, Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, tók að sér rekstur bóknúmerakerfisins og annaðist hann í rúm 30 ár eða þar til í apríl 2006 þegar alþjóðaskrifstofan flutti til London. Íslenskir bókaútgefendur hafa látið prenta ISBN-númer á bækur sínar frá því í mars 1990.

ISBN á Íslandi

Landsbókasafn Íslands - Háskólabókasafn rekur umboðsskrifstofu fyrir alþjóðlega bóknúmerakerfið. Er skrifstofan ábyrg fyrir kynningu á því hér á landi og sér einnig um útbreiðslu þess. Úthlutun og upplýsingaþjónusta er veitt útgefendum að kostnaðarlausu. Starfssvið umboðsskrifstofu er að úthluta hverjum útgefanda númeraröð með útgefendatölu hans og einstökum bóknúmerum til þeirra sem gefa út fáa titla eða einungis eina bók. Einnig þarf að fylgjast með því að bóknúmer séu rétt prentuð á bækur. Gerð er skrá yfir íslenska útgefendur sem er hluti af alþjóðlegri skrá, *Publishers' International ISBN Directory*.

Notkun ISBN-númera

Samkvæmt reglum um bóknúmer er útgefandi hver einstaklingur, fyrirtæki, hlutafélag, hópur eða stofnun sem gefur út bók. Númerið er veitt útgefanda, ekki prentsmiðju, nema hún sé kostnaðar- og ábyrgðaraðili.

ISBN-númer á að setja á:

- prentaðar bækur og bæklinga
- rit í örmyndaformi
- rit á blindralettri
- hljóðbækur, þ.e. bækur á snældu eða geisladiski
- verk með blandaðri tækni
- bókverk á tölvutæku/rafrænu formi
- fræðslu-/kennslumyndbönd/diska
- landakort
- stök bindi ritraða, greinar eða stök tímaritshefti sem gefin eru út sem sérstök rit

ISBN-númer á ekki að setja á:

- blöð og tímarit
- dægurprent, t.d. dagbækur, dagatöl, auglýsingaefni, fundargögn o.s.frv.
- nótnablöð
- eftirprentanir listaverka, án titilsíðu og texta
- hljóðrit, þ.e. snældur og geisladiska með tónlist
- myndbönd og mynddiska, nema þeir innihaldi fræðslu- eða kennsluefni

Við notkun á ISBN-númerum skal ávallt hafa í huga að aðalatriði verksins sé texti (óháð útgáfuformi) og að útgáfan sé almennt aðgengileg (t.d. ekki í litlu upplagi, dreift innan þröngs hóps, eða á lokuðum vef).

Blöð og tímarit eru undanþegin ISBN-númeri vegna þess að á þau má setja alþjóðlegt tímaritsnúmer (International Standard Serial Number (ISSN)). Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn rekur einnig umboðsskrifstofu fyrir alþjóðlega tímaritsnúmerakerfið. Helga Kristín Gunnarsdóttir, hkg@bok.hi.is, upplýsingadeild, s. 525-5755 sér um úthlutun þessara númera.

Gerð alþjóðlega bóknúmersins ISBN

Fram til ársins 2007 var ISBN-númerið tíu stafa tala sem skipt var í fjóra mislanga þætti. Frá og með 1. janúar 2007 er ISBN-númerið þrettán stafa tala sem skipt er í fimm mislanga þætti. Með þrettán stafa númerinu hefur verið innleitt forskeyti sem lengir númerið um einn þátt eða þrjá tölustafi. Þættir ISBN-númersins eru: forskeyti, hóptala, tala útgefanda, titiltala og vartala.

Dæmi:

ISBN 9979-2-1974-2

ISBN 978-9979-2-1974-3

Hóptala	Tala útgefanda	Titiltala	Vartala
9979	2	1974	2

Forskeyti	Hóptala	Tala útgefanda	Titiltala	Vartala
978-	9979-	2-	1974-	3

ISBN-númerið 9979-2-1974-2 á við bók sem útgefin er af Vöku-Helgafelli og ber titilinn *Konungsbók*. ISBN 978-9979-2-1974-3 er þrettán stafa útgáfa af þessu númeri. Úr númerinu er lesið á eftirfarandi hátt:

9979	Ísland
2	Vaka-Helgafell
1974	Konungsbók
2	Vartala
978	Forskeyti

9979	Ísland
2	Vaka-Helgafell
1974	Konungsbók
3	Vartala

Forskeyti:

Forskeytið er þriggja stafa tala. Talan 978 er forskeyti ISBN-númersins og er sama talan og notuð er til að reikna út strikamerkistöluna (EAN-13).

Hóptala:

Hóptala getur átt við þjóð, landsvæði, málsvæði eða hóp. Stærð tölunnar fer eftir áætlaðri útgáfu hópsins. Dæmi um hóptölur eru Bandaríkin, Kanada, Ástralía, Nýja Sjáland, Suður Afríka og Bretland er öll hafa töluna 0 og 1, Noregur 82, Danmörk 87, Svíþjóð 91, Finnland 951 og 952 og Ísland 9979 og 9935.

Tala útgefanda:

Tala útgefanda getur verið eins til fjögurra stafa. Lengd tölunnar fer eftir fjölda útgefina titla. Því meiri útgáfa því lægri er tala útgefanda. Á Íslandi gefa margir út aðeins eina bók og fá þeir úthlutað bóknúmerum úr sérstökum flokki.

Titiltala:

Titiltala einkennir ákveðinn titil, þ.e.a.s. ákveðið bindi eða útgáfu titils. Kiljur og harðkiljur með sama titil hafa ólík ISBN númer.

Vartala:

Vartala er síðasti tölustafur í hverju ISBN númeri. Hún er reiknuð út á grundvelli hinna talnanna og ákvarðar hvort ISBN númerið er rétt. Þegar vartala á að vera 10 er X notað í staðinn. Dæmi: 978-9979-70-148-X.

Tilgangur og framkvæmd ISBN hér á landi

Tilgangi með hinu alþjóðlega bóknúmerakerfi ISBN verður því aðeins náð að útgefendur láti prenta bóknúmer á bækur sínar. Þetta þýðir að allir sem gefa út bók verða að fá bóknúmer áður en bókin er prentuð. Íslenskir bókaútgefendur geta fengið bóknúmer með því að sækja um útgefendatölu eða einstök númer hjá ISBN skrifstofu Landsbókasafni. Þetta verður að gera með góðum fyrirvara og nógu snemma til að hægt sé að láta prenta númerið á bækurnar. Útgefandi er ábyrgur fyrir úthlutun númera sinna. Nýja útgáfu af ISBN handbók notenda sem gildir frá 2007, *ISBN Users' Manual*, er að finna á vef alþjóðaskrifstofunnar <http://www.isbn-international.org/pages/media/ISBN%202005%20users%20manual.pdf>.

Áður en bóknúmer eru skráð í Gegni og Íslenska útgáfuskrá eru þau sannreynd og röng bóknúmer leiðrétt.

Prentun ISBN-númera

Alltaf skal prenta ISBN-númer á bakhlið titilsíðu en einnig er æskilegt að prenta það neðst á bakspjald bókar og á sama stað á lausa kápu. Númerið er prentað þannig að fyrst koma bókstafirnir ISBN og síðan tölurnar, hver þáttur aðskilinn með striki frá hinum næsta. Dæmi: ISBN 978-9979-54-726-6. Strikamerkið er neðst á bakhlið bókar og ávallt skal prenta ISBN-númerið með bandstrikunum ofan við strikamerkið en strikamerkistöluna, án bandstrika, fyrir neðan. Dæmi:

ISBN 978-9979-3-3009-7

9789979330097

Úthlutun ISBN-númera

Bóknúmer eiga að fá:

- Hver titill sem gefinn er út í fyrsta skipti, þ.e.a.s. 1. útgáfa.
- Hver titill sem gefinn er út í margskonar búnaði, t.d. í bandi, kilju og á snældu eða á rafrænu formi, með eða án fylgiefnis; hver búnaður fær þá mismunandi bóknúmer.
- Hver safntitill fjölbindaverks og þá er jafnframt úthlutað bóknúmeri fyrir hvert bindi.
- Hver ný útgáfa. Það telst ný útgáfa ef breyting verður á bandi eða búnaði, útliti texta, eða bókin er sett að nýju

Endurútgáfa fær nýtt bóknúmer ef bókinni hefur verið breytt að einhverju leyti, t.d. hvað varðar myndir, nýja þýðingu eða skýringar, en ekki ef um er að ræða endurprentun, án breytinga. Nýr litur á kápu eða leiðrétting á prentvillum telst ekki vera breyting á útgáfu.

Ný útgáfa gefin út af öðrum útgefanda en þeim er áður gaf bókina út. T.d.: *Á Íslendingaslóðum í Kaupmannahöfn*, útgefandi Mál og menning (ISBN 9979-3-0074-4). Sama bók útgefing hjá Almenna bókafélaginu (ISBN 9979-4-0021-8).

Gagnleg vefföng

Alþjóðaskrifstofa ISBN:

<http://www.isbn-international.org>

Forrit til að reikna út 13-stafa númer:

<http://www.isbn-international.org/converter/converter.html>

Notendahandbók ISBN:

<http://www.isbn-international.org/pages/media/ISBN%202005%20users%20manual.pdf>

ISBN á rafræna útgáfu:

http://www.isbn-international.org/pages/media/ISBN_e-book_paper_Feb2010.pdf

Upplýsingar um strikamerki:

GS1 Ísland: <http://www.gs1.is/>

Upplýsingar um bóknúmer gefur:

Helga Kristín Gunnarsdóttir hkg@bok.hi.is, sími: 525-5755

Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn

Upplýsingadeild - Alþjóðlegt bóknúmerakerfi

Arngrímögötu 3, 107 Reykjavík, fax: 525-5612,

Netfang: isbn@bok.hi.is

Síðast breytt 20. apríl 2010